

Hoeveel kanalen zijn er in Nederland?

Inleiding

Hoeveel kanalen zijn er in Nederland? Uiteindelijk wordt altijd wel deze vraag gesteld als je in gesprek raakt over kanalen. Een legitieme vraag, maar wel een vraag waar niet zo gemakkelijk een antwoord op te geven is. Veel hangt af van wat je onder een kanaal verstaat. Op deze website is daar over nagedacht. In dit artikel is beschreven wat als kanaal wordt gezien. Daarmee is de basis gelegd om het aantal kanalen te bepalen.

In het artikel over de Kanalenkaart zijn alle kanalen op kaart te vinden. Door de voortdurende actualisatie van deze kaart is het aantal kanalen in de loop van de tijd al opgelopen van 791 in 2008, naar 916 in 2012 en 1.157 in 2017.

Bij de telling van de kanalen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. vanuit de topografische atlassen (1:25.000) van ons land uit de periode 1850-2010 zijn alle waterwegen genoteerd die in verschijningsvorm en/of naamgeving op een kanaal zouden kunnen duiden. Dit is in GIS in nader detail bekeken op de TOP10NL basislaag (1:10:000);
2. deze lijst is vervolgens uitgebreid met kanalen die in de literatuur worden genoemd en niet naar voren kwamen uit de atlassen. Het gaat dan vaak om kanalen die nu niet meer bestaan of van naam zijn veranderd. Deze literatuurstudie is echter een momentopname en niet compleet;
3. vervolgens wordt de kanaaldefinitie gehanteerd. Dit betekent dat alle kanalen die een functie hebben voor de waterhuishouding, waterwinning of inundatie zijn uitgesloten. Hetzelfde geldt voor wetingen, sloten en gekanaliseerde wateren waarvan de natuurlijke karakteristiek en oorsprong nog overheerst op het kunstmatige karakter ervan (zoals de Maas);
4. het komt voor dat een bepaalde waterweg uit meerdere delen bestaan met ieder hun eigen naam. In dat geval geldt de naam voor de gehele vaarweg (zoals Prinses Margrietkanaal), tenzij deze benaming verouderd is en feitelijk niet meer wordt gebruikt (zoals de Keulse Vaart);
5. een aantal kanalen uit het verleden zijn nu verdwenen, zoals de oudste kanalen van ons land: de Corbulogracht en de Drususgracht. Deze kanalen worden in een aparte categorie 'verdwenen kanalen' opgenomen (zie volgende hoofdstuk). In enkele gevallen is het traject van een kanaal gedeeltelijk verdwenen. Zolang het kanaal nog voor een deel aanwezig is, wordt het meegenomen in deze telling;
6. kanalen met twee namen worden niet dubbel meegeteld, zoals de Drachtstervaart of Drachter Compagnonsvaart, Noordhollandsch Kanaal of Groot Noordhollandsch Kanaal;
7. kanalen die door meerdere provincies lopen, zijn meegeteld bij de provincie waarin het merendeel van het traject is gelegen.

De kanalen

Op voorgaande manier geteld, komen we uit op een respectabel aantal van 1.157 nog (grotendeels) aanwezige kanalen in Nederland.

Deze kanalen zijn als volgt over het land verdeeld:

Provincie	Groot kanaal	Kanaal	Klein kanaal	Niet bevaarbaar kanaal	Gekanaliseerde kreek	Aantal Abs. en (%)
Groningen	8	30	30	40	53	161 (14%)
Friesland	8	49	96	167	39	359 (31%)
Drenthe	1	10	12	62	0	85 (7%)
Overijssel	5	14	42	30	0	91 (8%)
Gelderland	9	0	0	4	0	13 (1%)
Flevoland	0	11	14	1	0	26 (2%)
Utrecht	3	5	13	22	0	20 (2%)
Noord-Holland	17	34	49	37	0	137 (12%)
Zuid-Holland	15	14	77	45	0	151 (13%)
Zeeland	5	0	7	7	1	20 (2%)
Noord-Brabant	19	34	49	37	0	60 (5%)
Limburg	2	4	2	3	0	11 (1%)
TOTAAL absoluut (percentage)	79 (7%)	178 (15%)	349 (30%)	458 (40%)	93 (8%)	1.157 (100%)

Bovenstaande tabel toont aan dat in Friesland de meeste kanalen zijn gelegen. Bijna een derde van alle kanalen in Nederland zijn in deze provincie gelegen. De kanalen in Friesland worden bijna overal 'vaarten' genoemd. Zo kent Friesland zeilvaarten, trekvaarten, veenvaarten, dijkvaarten en opvaarten. Vooral van de opvaarten (zijkanalen) zijn er vele. Deze vaarten verbinden vrijwel elk dorp met het hoofdvaarwegennet. Niet zelden lag er een natuurlijk water aan ten grondslag (gekanaliseerde krekken). Ook de twee andere noordelijke provincies, Groningen en Drenthe, kunnen zich met 14% en 7% verheugen in een relatief groot aantal kanalen. Hier hebben de veenontginningen sterk aan bijgedragen. Opvallend is dat met name in Drenthe veel van deze kanalen niet meer bevaarbaar zijn.

Andere provincies met veel kanalen zijn Noord- en Zuid-Holland, gevolgd door Overijssel. In het waterrijke Noord- en Zuid-Holland is dat niet zo gek. Door de eeuwen heen hebben waterwegen in het welvarende Holland zorg gedragen voor het transport van goederen en mensen. Met de havens van Amsterdam en Rotterdam zijn beide provincies ook nu nog voorzien van grote en belangrijke kanalen die voor de achterlandverbindingen zorgen richting met name Duitsland. Overijssel is een landschappelijk gevarieerde provincie. Op veel plekken liggen kanalen niet voor de hand, maar er zijn hier juist ook veel (voormalige veen-)gebieden die juist zeer waterrijk zijn en een uitgebreid vaarwegennetwerk kennen.

Vergelijk dat maar eens met een provincie als Gelderland. De grootste provincie van het land herbergt maar iets meer dan 1% van alle kanalen in Nederland. Dit is een gevolg van ten eerste de aanwezigheid van de vier grote rivieren waarmee deze provincie over uitstekende natuurlijke waterwegen beschikt. Ten tweede liggen binnen Gelderland de hoge stuwwallen van de Veluwe, het Montferland en het Rijk van Nijmegen. Allemaal gebieden waar het niet gemakkelijk is om een kanaal in aan te leggen.

Ook de provincies Utrecht, Zeeland en Flevoland beschikken over maar een beperkt aantal kanalen, maar dat is mede een gevolg van hun omvang. In Flevoland zijn vrijwel alle dorpen en steden door kanalen ontsloten, terwijl Zeeland juist weinig kanalen kent door de goede bevaarbare zearmen rondom de eilanden en schiereilanden. Opvallend zijn hier vooral de korte havenkanalen als alternatief voor de op enig moment verzandde natuurlijke vaarwegen. De oudste vaarwegen in Utrecht zijn nauw verbonden aan de veenontginningen en turfwinning. Later is de provincie als gevolg van haar centrale ligging meer doorsneden geraakt door hoofdvaarwegen.

Noord-Brabant is net als Gelderland groot en ook niet echt waterrijk. Des te meer valt het kanalencluster in het zuidwesten op. Deze kanalen en vaarten zijn een restant van de turfwinning die hier eeuwen geleden plaatsvond. Pas in de 19e eeuw zijn vervolgens weer op wat grotere schaal kanalen aangelegd in relatie tot de industriële ontwikkeling van steden als Tilburg, Helmond en Eindhoven. Deze steden hebben hun ontwikkeling mede te danken aan de kanalen. Limburg tenslotte is de provincie met de minste kanalen. Niet onlogisch gezien de aanwezigheid van de Maas. Alleen daar waar de Maas slecht bevaarbaar is, de zogenaamde Grensmaas, zorgt het Julianakanaal voor een bevaarbaar alternatief. Dit kanaal is daarmee ook het belangrijkste kanaal in de provincie.

En dat brengt het totaal dus op 1.157 kanalen in Nederland. Het is interessant om dit getal te kunnen vergelijken met informatie over buitenlandse kanalen. Die informatie is niet zo concreet aanwezig, maar wat niet is kan nog komen. Het lijkt echter weinig waarschijnlijk dat er een meer waterrijk land ter wereld zal zijn met zoveel kanalen. Nederland telt nu bijna 8 kanalen per 100.000 inwoners. Het is een uitgebreid netwerk dat zich door de eeuwen heen heeft ontwikkeld. Kanalen, die horen wel bij ons.

Verdwenen en overige kanalen

In het voorgaande is ook al gesproken over verdwenen kanalen en wordt onder andere bij de Kanalenkaart ook de categorie 'overige kanalen' en 'nooit uitgevoerd' gehanteerd. Ook deze kanalen zijn in beeld gebracht en geteld. Het gaat dan om in totaal 67 verdwenen kanalen en 135 overige kanalen. Dit maakt een totaal van ruim 1.360 kanalen waarover in het artikel over de Kanalenkaart van Nederland wordt gesproken. De verdwenen en overige kanalen, alsmede de kanalen in aanleg of de nooit uitgevoerde kanalen zijn als volgt over de provincies verdeeld:

Provincie	Overige kanalen	Verdwenen kanalen	Kanalen in aanleg	Niet uitgevoerde kanalen	Totaal
Groningen	8	6	0	0	14
Friesland	15	18	0	0	33
Drenthe	3	13	0	2	18
Overijssel	20	2	0	0	22
Gelderland	22	3	0	0	25
Flevoland	0	0	0	0	0
Utrecht	5	1	0	1	7
Noord-Holland	25	2	0	0	27
Zuid-Holland	11	8	0	0	19
Zeeland	6	6	0	0	12
Noord-Brabant	14	6	0	0	20
Limburg	6	2	0	0	14
TOTAAL	135	67	0	4	206

Valt hierbij nog wat op? Ja, bijvoorbeeld dat er relatief veel verdwenen kanalen zijn in Friesland en Drenthe. In Friesland is dat niet heel verwonderlijk gezien het waterrijke karakter en de grote hoeveelheid kanalen. In Drenthe speelt de turfwinning en met name de beëindiging daarvan een grote rol. Bedacht moet wel worden dat het hier om geheel verdwenen kanalen gaat. Ook van de hierboven beschreven kanalen kunnen delen verdwenen zijn, maar als nog een groot deel zichtbaar of bevaarbaar is, dan worden ze niet onder de categorie 'verdwenen' gebracht. Van de overige kanalen nemen vooral Noord-Holland, Gelderland en Overijssel een groot deel voor hun rekening. Een gevolg van de kanalen in de waterleidingduinen in Noord-Holland en van de vele grote weteringen in Gelderland en Overijssel. Deze laatste watergangen worden veelal kanalen genoemd, maar hebben hoofdzakelijk een waterhuishoudkundige functie.

Op dit moment (september 2017) is er geen kanaal meer in aanleg, terwijl er een viertal nooit uitgevoerde kanalen zijn opgenomen. Dit aantal kan na wat studiewerk ongetwijfeld nog sterk toenemen. Veel conclusies moeten er uit deze gegevens niet worden getrokken. Juist voor deze categorieën is nauwelijks sprake van een volledig beeld. De geschiedenis van verdwenen kanalen ligt vaak diep begraven in de archieven en oude kaarten. Er moet vaak dieper gezocht worden, dan de topografische kaartbladen die tot circa 1850 teruggaan. De categorie overige kanalen is daarnaast weer zo divers dat het gemakkelijk als een soort grote tombola kan worden gezien. Er zullen nog genoeg watergangen zijn die sterk lijken op een kanaal en niet hier zijn opgenomen. Er is vooral gelet op de naamgeving en de inrichting van de watergang. Elke aanvulling is welkom.

DE KANALENKAART VAN NEDERLAND

LEGENDA

	Groot kanaal (vaarklasse ++ III)
	Kanaal (vaarklasse 0, I en II)
	Klein kanaal
	Niet bevaarbaar kanaal
	Gekanaliseerde kreken
	Overig
	Kanalen in aanleg
	Verdwenen kanalen
	Nooit uitgevoerd
	Rivieren en overige wateren

Versie 2.7, 11 december 2019

© WWW.KANALENINNEDERLAND.NL